

Inklyuziv ta'limda pedagogik mahoratning o'rni

Gulhayo Odiljon-qizi Abdulmoniyeva
Ilmiy maslaxatchi: Azimaxon Odiljon-qizi Kamolova
Namangan davlat pedagogika inistituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim muhitida pedagogik mahoratning tutgan o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'lim - bu turli jismoniy, aqliy va hissiy imkoniyatlarga ega bo'lgan o'quvchilarni umumta'lim maktabida birga o'qitish tizimi bo'lib, unda pedagog hal qiluvchi rol o'ynaydi. Maqolada inklyuziv sinflarda ishlayotgan o'qituvchi e'tibor berishi zarur bo'lgan jihatlari, pedagogning kasbiy va shaxsiy kompetensiyalari, shuningdek, maxsus ehtiyojli bolalar bilan samarali muloqot o'indagi usullar va yondashuvlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, pedagogik mahorat, maxsus ehtiyojli bolalar, differensial yondashuv, individual ta'lim rejasi, pedagogik kompetensiya, moslashuvchan o'qitish, o'quvchi farovonligi, hamkorlik

The role of pedagogical skills in inclusive education

Gulhayo Odiljon-kizi Abdulmoniyeva
Scientific advisor: Azimaxon Odiljon-kizi Kamolova
Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: This article examines the role and significance of pedagogical skills in an inclusive education setting. Inclusive education is a system that brings together students with various physical, intellectual, and emotional abilities in general education schools, where the teacher plays a decisive role. The article covers the aspects that a teacher working in an inclusive classroom must pay attention to, the professional and personal competencies of a pedagogue, as well as effective approaches and methods for communicating with children with special needs.

Keywords: inclusive education, pedagogical skills, children with special needs, differentiated approach, individual education plan, pedagogical competence, adaptive teaching, student well-being, collaboration

Kirish

Bugungi kunda dunyo ta'lim tizimi tub o'zgarishlar pallasini boshdan kechirmoqda. Har bir bola - u qanday jismoniy, aqliy yoki hissiy holatda bo'lishidan

qat'i nazar sifatli ta'lim olish huquqiga ega, degan tamoyil tobora keng e'tirof etilmoqda. Ana shu tamoyilning amaliy ifodasiga inklyuziv ta'lim tizimi aylandi.

Inklyuziv ta'lim - bu maxsus ehtiyojga ega bolalarni alohida izolyatsiya qilgan holda emas, balki ularni umum ta'lim maktablarida sog'lom tengdoshlari bilan birga o'qitishga asoslangan yondashuv. Bu tizim bolani "muammo" sifatida emas, balki o'ziga xos imkoniyatlar va salohiyatga ega shaxs sifatida qabul qiladi. Maqsad - har bir o'quvchining rivojlanishi uchun qulay muhit va sharoit yaratish.

O'zbekiston Respublikasida ham inklyuziv ta'lim yo'nalishida jiddiy qadamlar qo'yilmoqda. 2020-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi " ta'lim to'g'risida"gi Qonun, Prezidentning nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlarini himoya qilishga doir farmonlari va Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari inklyuziv ta'limni qonuniy jihatdan mustahkamladi. Hozirgi kunda mamlakatimizning ko'plab maktablarida maxsus ehtiyojli bolalar umumiy sinflarda ta'lim olmoqda.

Biroq inklyuziv ta'limni rasmiy hujjatlar asosida joriy etish - bu faqat boshlang'ich qadam xolos. Asosiy va hal qiluvchi masala - bu jarayonni amalga oshiradigan pedagogning kasbiy tayyorgarligi va shaxsiy salohiyatidir. Sinf eshigi ochildi, o'quvchi kirdi - ammo keyin nima bo'ladi? O'qituvchi uni qanday kutib oladi? Qanday tushuntiradi? Qanday baholaydi? Qanday qo'llab-quvvatlaydi? Mana shu savollarga javob pedagogning mahoratida yotadi.

Inklyuziv sinflarda ishlash an'anaviy o'qitishdan tubdan farq qiladi. Bu yerda o'qituvchi bir vaqtning o'zida turli rivojlanish darajasidagi, turli xarakterdagi, turli ehtiyojlardagi bolalar bilan ishlaydi. Biri darsni tez tushunsa, ikkinchisi ko'p vaqt va takror tushuntirishga muhtoj. Biri ovoz-shovqinsiz muhitda yaxshi o'zlashtirsa, boshqasi harakatlanib o'rganadi. Biri ko'z bilan aloqani qabul qilsa, yana biri undan bezovtalanadi. Bunday xilma-xillik pedagogdan nafaqat bilim, balki cheksiz sabr, ijodkorlik, kuzatuvchanlik va insoniy mehr-muhabbat talab etadi.

Shu bilan birga, pedagogning roli inklyuziv ta'limda faqat dars berishdan iborat emas. U bir vaqtning o'zida psixolog, murabbiy, vositachi, koordinator va ilhom manbai bo'ladi. Ota-onalar bilan muloqot, defektolog va logoped bilan hamkorlik, ma'muriyatga tavsiyalar kiritish - bularning barchasi inklyuziv ta'lim pedagogining kundalik ishi tarkibiga kiradi.

Ushbu maqola aynan shu dolzarb masalaga bag'ishlangan: inklyuziv ta'lim muhitida muvaffaqiyatli ishlash uchun pedagog qanday mahoratga ega bo'lishi kerak, u maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda nimalarga e'tibor qaratishi lozim va bu sohadagi professional ko'nikmalarni qanday rivojlantirish mumkin. Maqolada nazariy asoslar bilan birga amaliy jihatlar ham ko'rib chiqiladi, chunki inklyuziv ta'lim - bu avvalo amaliyot, hayot va insoniy munosabatdir.

Inklyuziv ta'lim mohiyati va maqsadi

Inklyuziv ta'lim tushunchasi inglizcha "inclusion" so'zidan olingan bo'lib, qamrab olish, birlashtirish ma'nosini anglatadi. Bu tizim nogiron bolalar, rivojlanishida kechikish kuzatiladigan o'quvchilar, autizm spektri buzilishiga ega bolalar hamda boshqa maxsus ehtiyojli o'quvchilarni umumta'lim maktablarida sog'lom tengdoshlari bilan birgalikda o'qitishni nazarda tutadi. BMT ning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konventsiyasi va O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuniga muvofiq, har bir bola ta'lim olish huquqiga ega, va bu huquq diskriminatsiyasiz amalga oshirilishi lozim [1].

Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi - maxsus ehtiyojli o'quvchilarni jamiyatga to'liq qo'shilishini ta'minlash, ularda mustaqillik, ijtimoiy ko'nikma va o'ziga bo'lgan ishonchni shakllantirish. Buning uchun pedagog yetakchi va yo'llovchi sifatida faoliyat yuritishi zarur.

Inklyuziv sinfda pedagog e'tibor berishi kerak bo'lgan jihatlar

Inklyuziv ta'lim sinflarida ishlash oddiy sinflardan sezilarli darajada farq qiladi. Pedagog quyidagi asosiy jihatlarga e'tibor qaratishi shart:

Har bir o'quvchini individual o'rganish. Pedagog sinfdagi har bir bola haqida to'liq ma'lumotga ega bo'llishi lozim: uning tibbiy tashxisi, kuchli va zaif tomonlari, qiziqishlari va o'rganish uslubi. Bu bilim pedagogga o'qitish strategiyasini moslashtirishga yordam beradi [2].

Muloqot muhitini yaratish. Sinfda barcha o'quvchilar o'zini xavfsiz va qabul qilingan his qilishi uchun qulay psixologik muhit shakllantirilishi zarur. Pedagog tengdoshlar o'rtasidagi hurmat, hamkorlik va bag'rikenglikni tarbiyalashi lozim.

Individual ta'lim rejasi (ITR) bilan ishlash. Maxsus ehtiyojli har bir bola uchun individual ta'lim rejasi (ITR) tuziladi. Pedagog ushbu rejani puxta o'rganib, darslarini shunga moslashtirishi, maqsad va natijalarga erishish bo'yicha muntazam kuzatuv olib borishi kerak [3].

Differensial yondashuv qo'llash. Sinfidagi barcha o'quvchilar bir xil tezlikda o'rganmaydi. Pedagog har bir o'quvchining sur'ati va imkoniyatiga mos vazifalar, materiallar va baholash usullarini qo'llashi zarur.

Ijobiy mustahkamlash va rag'batlantirish. Maxsus ehtiyojli bolalar muvaffaqiyat va tan olinishga juda sezgir bo'ladi. Pedagog har qanday kichik yutuqni sezishi, uni rag'batlantirishi va bolada o'ziga ishonchni mustahkamlashi lozim.

Ota-onalar va mutaxassislar bilan hamkorlik. Pedagog defektolog, logoped, psixolog va boshqa mutaxassislar hamda ota-onalar bilan yaqin hamkorlik qilishi kerak. Bu jamoaviy yondashuv bolaning rivojlanishiga kompleks ta'sir ko'rsatadi [4].

Inklyuziv ta'limda pedagogning kasbiy kompetensiyalari

Inklyuziv ta'lim tizimida muvaffaqiyatli ishlash uchun pedagog quyidagi mahoratlarga ega bo'llishi zarur:

Maxsus pedagogik bilim va ko'nikma. Pedagog turli xil rivojlanish buzilishlari (autizm, ADHD, serebralniy falaj, ko'rish yoki eshitish zaifligi va boshqalar) haqida chuqur bilimga ega bo'lishi, ularning ta'lim jarayoniga ta'sirini tushunishi lozim. Bu bilim darslarda to'g'ri uslub tanlashga zamin yaratadi [2].

Moslashuvchan o'qitish metodikasini egallash. Universal dizayn asosida o'qitish (UDL - Universal Design for Learning) tamoyillari bo'yicha dars rejalashtirish mahorati o'qituvchiga bir vaqtda turli darajadagi o'quvchilar bilan ishlash imkonini beradi. Vizual, audial va kinestetik o'qitish usullarini uyg'un qo'llash samaradorlikni oshiradi [5].

Psixologik-emotsional intellekt. Inklyuziv ta'lim pedagogidan yuqori darajada empatiya, sabr-toqat va hissiy barqarorlik talab etiladi. Maxsus ehtiyojli bolalar ko'pincha o'zlarini ifodalashda qiyinchilik sezadi - pedagog bu holatni sezib, to'g'ri munosabatda bo'la olishi kerak.

Muloqot va hamkorlik ko'nikmalari. O'qituvchi ota-onalar, mahalla, tibbiyot xodimlari va boshqa pedagoglar bilan samarali muloqot o'rnatishi lozim. Inklyuziv ta'lim - bu ko'p tomonlama hamkorlik jarayoni bo'lib, unda pedagog koordinator sifatida faoliyat yuritadi.

Refleksiya va o'z-o'zini rivojlantirish mahorati. Samarali pedagog o'z darslarini tahlil qila olishi, kamchiliklar ustida ishlashi va yangi usullar bilan tanishib borishga intilishi zarur. Maxsus ta'lim sohasidagi ilmiy tadqiqotlar va metodikalardan xabardorlik ham muhim hisoblanadi.

Texnologik savodxonlik. Hozirgi kunda ko'makchi texnologiyalar (assistive technology): ovozli kitob o'qish dasturlari, maxsus klaviaturalar, og'ish va ko'rish uchun mo'ljallangan qurilmalar inklyuziv ta'limning ajralmas qismiga aylandi. Pedagog bu vositalardan foydalanishni bilishi zarur [5].

Inklyuziv ta'lim amaliyotidagi muammolar va yechimlar

O'zbekiston sharoitida inklyuziv ta'limni joriy etish jarayoni bir qator muammolar bilan birga kelmoqda. Birinchidan, pedagoglar ko'pincha maxsus ta'lim bo'yicha yetarli bilim va tajribaga ega bo'lmaydi. Ikkinchidan, sinflarda maxsus jihozlar va o'qitish materiallari etishmaydi. Uchinchidan, jamiyatda inklyuziv ta'limga nisbatan stereotiplar va noto'g'ri tushunchalar mavjud [3].

Bu muammolarni hal qilishda pedagog shaxsiy tashabbuskorlik ko'rsatishi muhim: maxsus kurslar va treninglarda qatnashish, tajribali hamkasblardan o'rganish, sinfni maxsus ehtiyojga moslashtirish borasida ma'muriyatga takliflar kiritish. Bundan tashqari, ota-onalar bilan birgalikda maktab muhitini o'zgartirish jarayoni sezilarli natija beradi [4].

Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda pedagogning shaxsiy fazilatlarini

Inklyuziv ta'limda kasbiy bilimdan kam ahamiyat kasb etmaydigan jihat - bu pedagog shaxsining insoniy fazilatlaridir. Quyidagi sifatlar inklyuziv muhitda ishlayotgan har bir o'qituvchi uchun zaruriy hisoblanadi:

1. Cheksiz sabr-toqat va bag'rikenglik - maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash bir marta emas, qayta-qayta tushuntirish, o'rgatish va qo'llab-quvvatlashni talab etadi.

2. Optimizm va ishonch - har bir bola rivojlanishga qodir, degan ishonch pedagogga kuch beradi va o'quvchilarga ham ilhom ato etadi.

3. Ijodkorlik - standart usullar ba'zan samarasiz bo'lib qoladi; pedagog yangi, o'quvchiga mos usullarni o'ylab topishi kerak.

4. Adolat va tenglik hissi - barcha o'quvchilarga nisbatan teng va adolatli munosabat - inklyuziv muhitning asosi.

5. Doimiy o'sishga intilish - fan va metodika rivojlanib borar ekan, pedagog ham yangiliklar bilan hamqadam bo'lishi lozim.

Xulosa

Inklyuziv ta'lim - bu har bir bolaning o'ziga xos ehtiyojiga hurmat bilan yondashadigan, teng imkoniyatlar yaratadigan va jamiyatni yanada adolatliroq qiladigan ta'lim falsafasidir. Ushbu tizimning muvaffaqiyati birinchi navbatda pedagogning mahorati, tayyorgarligi va insoniy fazilatlarini bilan belgilanadi. Inklyuziv sinfda ishlayotgan pedagog faqat bilim beruvchi emas, balki yo'llovchi, qo'llovchi va ilhomlantiruvchi bo'lmog'i lozim. Agar pedagog har bir o'quvchiga ishonch bilan yondashsa, individual yondashuvni qo'llasa va hamkorlikda ishlasa, inklyuziv ta'limning haqiqiy samarasi o'z aksini topadi.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limni keng joriy etish, pedagoglarning malakasini oshirish va ijtimoiy muhitni tayyorlash bugungi kunning dolzarb vazifasidir. Bu yo'lda tizimli davlat siyosati, zarur resurslar va pedagog jamiyatining fidoyiligi birgalikda harakat qilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida" Qonun, 2020-yil.
2. Nazarova, N.M., Maxsus pedagogika, Mo'sqva: Akademiya, 2019.
3. Karimov, A., "Inklyuziv ta'limni amalga oshirishning pedagogik shartlari", Pedagogika va psixologiya jurnali, 2022.
4. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Vazirligi, Inklyuziv ta'lim bo'yicha uslubiy qo'llanma, Toshkent, 2021.
5. <https://www.cast.org> (Universal Design for Learning - UDL tamoyillari)
6. <https://www.uzedu.uz> (O'zbekiston ta'lim portali)
7. Xayrullayeva N.J., (2025). Gender tolerantlikni rivojlantirishda etnopedagogik metodlarning ilmiy-pedagogik ahamiyati. Fergana methodical school, (3), 108-114.

8. Xayrullayeva N.J., (2025, October). THEORETICAL FOUNDATIONS OF STUDYING GENDER TOLERANCE IN STUDENTS BASED ON AN ETHNOPEDAGOGICAL APPROACH. In London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation (LIMCMRI) (Vol. 2, No. 1, pp. 68-71).
9. Yuldashev, J., & Xayrullayeva, N. J. (2026). O 'qituvchi shaxsiyati ta'lim va tarbiya samaradorligining asosiy omili. Science and Education, 7(4), 580-585.
10. Yo'ldashev, J. va Xoljigitov, D. (2025 yil, noyabr). MATEMATIKA O 'QITUVCHILARI UCHUN RAQAMLI KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH ZARURATI. Ilmiy amaliy anjumanda (1-jild, 1-son, 459-462-betlar).
11. Nuritdinova, G. I. Q., & Kamalova, A. (2026). O'SMIR YOSHDAGI BOLALARNING IJTIMOY KOMPOTENTLIGI. Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi, (2), 27-29.
12. Kamolova, A. O. Q., & Murodullayev, A. (2026). Lider va tashkilotchi yoshlarni ijtimoiy-pedagogik qo 'llabquvvatlash. Science and Education, 7(2), 220-223.
13. Ismatullayeva, S. T. Q., & Kamolova, A. O. (2026). Pedagoglarni kasbiy rivojlanishlarida nazariy va amaliyotning ahamiyati. Science and Education, 7(2), 540-542.
14. Avazjon o'g'li, A. R., & qizi KHOLIKOV, K. A. O. (2026). O'ZBEKISTONDA MILLIY MAKTAB MUOMMOSI BOSQICHLARI VA UNING ZAMONAVIY YECHIMLARI. TADQIQOTLAR, 77(2), 136-140.
15. Ibragimova, M., & Kamolova, A. (2026). Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimi. Science and Education, 7(2), 264-267.